

Eva a Hana Sachselovy po návratu z KT Bergen-Belsen v roce 1945 (foto: Živá paměť)

Díky za začátek nového života

Kresby Evy Sachselové z provizorní nemocnice KT Bergen-Belsen

ŠÁRKA JARSKÁ

Poměry v koncentračním táboře (KT) Bergen-Belsen šokovaly jak vojáky britských jednotek, kteří tábor 15. dubna 1945 osvobodili, tak širokou veřejnost a dodnes symbolizují krutost a rozsah zločinů nacistického režimu. Ze 120 000 vězňů zde zahynulo přes 52 000 osob, tisíce z nich přes okamžitou lékařskou pomoc i v prvních týdnech po osvobození. Mezi těmi, které se podařilo zachránit, byly i sestry Hana a Eva Sachselovy z Plzně. Během rekonvalescence nakreslila tehdy čtrnáctiletá Eva několik obrázků, které darovala jako projev důků Andrewovi Matthewsovi, britskému studentovi medicíny, který je tehdy ošetřoval.

 Sestry Hana (1926–2022) a Eva (1931–2017) Sachselovy se narodily v Plzni do české židovské rodiny. Maminka Růžena, roz. Arnsteinová, se starala o domácnost, otec Alfred měl továrnu na zpracování peří, kterým zásoboval klienty po celé Evropě. Po vzniku protektorátu je příbuzní z USA vybídli, aby emigrovali. Jak dokládá dopis Alfreda Sachsela z dubna 1939,¹ rodina se v té době necítila ohrožena, a nabídku odmítla. Situace se ale velmi brzy radikálně změnila. Již 1. září 1939 byl Alfred

Sachsel zatčen, uvězněn v Plzni na Borech a později v koncentračních táborech Buchenwald a Auschwitz, kde v listopadu 1942 zahynul. Hana Sachselová navštěvovala klasické gymnázium v Plzni na Husově třídě. Dokončila ale pouze tercii a mladší sestra Eva třetí třídu obecné školy. Poté byli výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 7. srpna 1940 židovští žáci vyloučeni ze všech škol s českým vyučovacím jazykem. Sestry poté chodily jen na domácí výuku a Hana také do krejčovské dílny, aby se naučila základům šití.

Z TEREZÍNA DO BERGEN-BELSENU

Dne 22. ledna 1942 byly Hana a Eva spolu s matkou zařazeny do transportu s označením „S“ do terezínského ghetta. Hana tam pracovala jako ošetřovatelka a vychovatelka v chlapeckém domově, Eva pobývala s maminkou a ostatními dětmi. Před Vánocemi roku 1943 pak musely všechny tři nastoupit do transportu „Ds“, který směřoval do vyhlazovacího tábora Auschwitz. Hana byla opět přidělena jako opatrovnice na dětský blok. Počátkem července 1944 byla spolu s matkou, sestrou a dalšími ženami vybrána na práci v Christianstadtu (dnes Krzystkowice v Polsku), pobočném táboře KT Gross-Rosen. Některé ženy pracovaly na stavbě silnice, jiné při výrobě granátů v muniční továrně, Hana Sachselová s dalšími pracovaly venku na skrývce ornice, později budovaly pískové násypy. Mladší sestra Eva dělala pomocné práce v táboře, maminka pracovala v krejčovské dílně. Kvůli postupující frontě byl tábor počátkem února 1945 evakuován a vězni posláni na tzv. pochod smrti. Ženy a dívky šly přes Budyšin, Pirnu, Cínovec, Most, Teplice, Mariánské

¹ Archiv Marty Zavadišové, vnučky Evy Macourkové, roz. Sachselové.

Rodinná fotografie Sachselových, zřejmě před rokem 1939. Otec Alfred Sachsel druhý zleva, matka Růžena Sachselová čtvrtá zleva, Eva druhá zleva mezi dětmi, Hana třetí zleva. (foto: archiv Marty Zavadilové)

Lázně a Karlovy Vary do Chebu, odkud byly po železnici převezeny do Celle u Hannoveru (Dolní Sasko). Potom pokračovaly opět pěšky až do Bergen-Belsenu.

Do tohoto koncentračního tábora dorazily koncem března 1945: „V Terezíně to bylo špatný, v Osvětimi to bylo hrozný, ale v Bergen-Belsenu to bylo... to byla hrůza,“ nenacházela slova Hana Kumperová (roz. Sachselová), když vzpomínala na poměry v jednotlivých táborech. „Tam, když jsme přišly, tak tam nás zavedli do místnosti, kde nás nechali dva nebo tři dny sedět ve skrčené poloze. To znamená jedna vedle druhé a jedna za druhou tak, že když jsme seděly, tak kolena jsme měly skrčený u hrudi a opíraly se o kolena té, co byla za náma, a o naše kolena se zase opírala ta, co byla před náma.“² Bez jídla, na ploše asi 40 × 40 cm to byly první dny v Bergen-Belsenu,

kde končily pochody smrti tisíců vysílených vězňů z táborů, které Němci evakovali před postupující Rudou armádou. Pak je zavedli do „bloků“ s palandami, kde živořily do příchodu britské armády. Poslední dny, kdy byla jejich maminka již nemocná, protože se v táboře ve velkém rozšířil tyfus a úplavice, strávily na volném prostranství před baráky. Většina německých dozorců z řad SS v té době už tábor opustila a vězni, kteří měli dost sil, začali shánět potraviny ve skladech a opatřovat si jídlo. „Bezprizorní, úplně bezprizorní ten tábor byl. Kdo mohl, tak šel rabovat sklady, kdo byl odváznější, tak si tam naraboval, nevím, jestli mouku, chleba, brambory, nějakou zeleninu, takže se do jistý míry najed. Ale já, já jsem byla hloupá. Já jsem se nikam neodvážila, já jsem měla strach, že by mě někde zastřelili,“ vzpomínala Hana

Kumperová. Její sestra Eva, provdaná Macourková, k posledním dnům v táboře dodala: „Maminka, sestra Hanča a já jsme ležely bez pomoci, zesláblé horečkou, hladem a žízní, obklopeny hromadami výkalů a mrtvých těl těch, kteří nepřežili.“³

OSVOBOZENÍ BERGEN-BELSENU

Dne 15. dubna 1945 přijeli do koncentračního tábora Britové a tamní poměry je šokovaly. První den vojáci dovnitř nevstupovali, aby se nenakazili tyfem, a pouze vězňům v dobré víře házeli přes plot potraviny. Hanka s Evou a maminkou se dostaly k vepřové konzervě, kterou kamenem otevřely a snědly. Tučné jídlo mělo ale pro jejich zažívání těžké následky, zvláště pro maminku, které se ještě přitížilo. Druhý den přišli Britové v ochranných oblecích a začali nemocné rozvážet do blízkých provizorních nemocnic.

S lékařskou péčí o bývalé vězně pomáhali také dobrovolníci z řad britských studentů. Jedním z nich byl Andrew Matthews, student druhého ročníku lékařské fakulty při nemocnici St. Mary v Londýně. Jak píše ve své stati o něm a sestřích Sachselových prof. Rainer Schulze z univerzity v Essexu, Matthews měl v Bergen-Belsenu na starosti jeden z bývalých ženských bloků a stejně jako ostatní byl naprosto konsternován tím, co viděl: „Ten zápach byl nepředstavitelný a nenalézám slov, jimiž bych ho popsala. Výkřiky a nářek, bzučení hmyzu a puch, to byl koktejl, který se musel vrýt do paměti každému, kdo do toho bloku vešel. Symbolizoval beznaděj a krutost toho příšerného místa. [...] Cítil jsem se bezmocný, neschopný promluvit nebo se

2 Interview s Hanou Kumperovou, které proběhlo 20. 5. 2019 a 26. 6. 2019. Pro společnost Živá paměť ho vedla autorka tohoto textu. Audiozáznam rozhovoru se nachází v archivu Živá paměť, o. p. s.

3 Archiv Marty Zavadilové, MACOURKOVÁ, Eva: *Několik slov o tom, jak vznikly moje kresby*. Rukopis. Text byl také publikován v angličtině jako MACOURKOVÁ, Eva: A Few Words to Explain the Origin of My Drawings. *Holocaust Studies*, 2006, Volume 12, Issue 1-2, s. 84-86 - viz doi.org/10.1080/17504902.2006.11087179 (citováno k 13. 2. 2025).

uklidnit. Bylo mi zle. [...] Mrtvá těla už nevbuzovala tolik pohnutí. Děsili mne ‚živí mrtví‘, lidské trosky naplň nahé a umírající, zbavené veškeré naděje a důstojnosti. Bylo jen těžké si uvědomit, že to jsou vlastně živé bytosti, přestože stále žily a dýchaly stejný zkažený vzduch jako já.“⁴

Část přeživších byla z tábora převezena do uvolněných prostor v nedalekých kasárnách Wehrmachtu, které Britové proměnili v provizorní nemocnici. Andrew Matthews dostal na starost ženské oddělení, kde se zotavovaly také Hana s Evou, se kterými se brzy spřátelil. Jejich maminku umístili do jiného zařízení, kde po několika dnech zemřela. Sestry se tuto zprávu dozvěděly až později, kdy měly dost sil, aby se s ní vyrovnaly. „Nás odvezli do lazaretu po Němcích [...] poprvé jsme byly v bílém povlečení, na hlavy nám nasypali DDT⁵ – a vůbec do celého těla – a dali nás do těch čístejších lůžek. To bylo prostě jak zjevení. Ráno, když jsme se vzbudily, tak jsme pod hlavou měly černej oblak, jak ty vši z nás vypadaly a byly na tom polštáři,“ vzpomínala na první dny na nemocničním pokoji Hana Kumperová.⁶

Poté se Haně, která stejně jako sestra Eva onemocněla skrvnitým tyfem, přitížilo. Ošetřující lékař dostal zprvu špatnou instrukci a zakázal nemocným tyfem přijímat tekutiny, což zřejmě velmi zhoršilo stav Hany. „V tý žízni potom jsem vypila vázu – my jsme měli před postelemi stůl a na tom stole byla váza s kytkami. A já prostě už v tom blouznění horečkovém jsem

Sestry se navzdory prožitým útrapám dožily vysokého věku: Hana devadesátí šesti a Eva osmdesátí šesti let (foto: archiv Marty Zavadilové)

vypila všecku vodu, co by měly chudinky kytky,“⁷ popisovala Hana. Její stav se ale stále zhoršoval. Blouznila v horečkách, ztratila sluch a přestala reagovat na dotazy lékařů. Ti měli za to, že je již v agonii, a chtěli ji převézt na jiné oddělení, kde byli umírající. „Hančina a má postel stály vedle sebe, a protože jsem tenkrát už dokázala sestavit několik anglických vět, snažila jsem se přemluvit ošetřující personál, aby sestru nechali u mne, že se určitě uzdraví a že ji budu sama opatrovat. Nakonec jsem je přesvědčila a Hanča zůstala v našem pokoji,“ napsala ve svých vzpomínkách Eva Macourková.⁸ Hana je dodnes ráda, že se o ni sestra tenkrát starala: „Takže takhle víceméně mně sestra zachránila život.“⁹

Obě sestry se začaly pomalu uzdravovat. „Po téměř třech a půl letech strávených v různých německých koncentračních táborech jsme si připadaly jako v nebi. Andrew Matthews byl první, kdo s námi jednal jako s lidskými bytostmi. Sestra ani já nikdy nezapomeneme na jeho starostlivou a láskyplnou péči, na jeho vlídnost a smysl pro humor“¹⁰ vyjádřila svůj vděk Eva Macourková. Symptomy byly zřejmě vzájemné. Když se Andrew Matthews dozvěděl, že je Eva sirotek, uvažoval dokonce o adopci, což Eva odmítla – se sestrou se chtěla vrátit domů do Československa.

Jako poděkování za péči mu nakreslila sérii osmi obrázků zachycujících jeden den v nemocničním pokoji. S tvorbou krátkých doprovodných

4 SCHULZE, Rainer: Andrew Matthews and the Two Sachslová Sisters. *Holocaust Studies*, 2006, Volume 12, Issue 1–2, 2006, s. 79–83 – viz doi.org/10.1080/17504902.2006.11087177 (citováno k 13. 2. 2025). Překlad, který pravděpodobně pořídila Eva Macourková, se s názvem Andrew Matthews a sestry Sachslová nachází v archivu Marty Zavadilové.

5 Dichlordifenyltrichlorethan (DDT) je účinný, ale toxický insekticid, do sedmdesátých let 20. století používaný v zemědělství i v domácnostech. Dnes je ve většině zemí zakázaný. V roce 1945 ho přivezli do Evropy Američané a používali ho mimo jiné u vězňů koncentračních táborů na rychlé odsvícení.

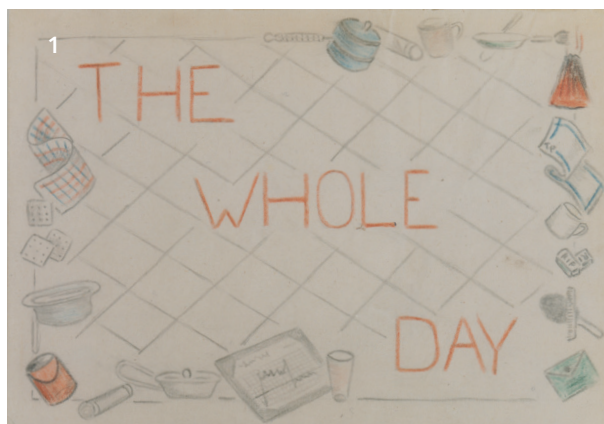
6 Interview s Hanou Kumperovou, 20. 5. 2019.

7 Tamtéž.

8 Archiv Marty Zavadilové, MACOURKOVÁ, Eva: *Několik slov o tom, jak vznikly moje kresby*. Rukopis.

9 Interview s Hanou Kumperovou, 20. 5. 2019.

10 Archiv Marty Zavadilové, MACOURKOVÁ, Eva: *Několik slov o tom, jak vznikly moje kresby*. Rukopis.

1) „Celý den“ 2) „Stelou se postele, pacienti se myjí a teď – přicházejí Angličané.“ Nápis na dveřích: „Zavírejte dveře“ 3) „Po snídani chtějí pacienti poslouchat rádio. Ale ono nehraje!“ 4) „Pak přichází anglický doktor se švýcarskou sestrou.“ Přichází Andrew Matthews se zdravotní sestrou ze švýcarského Červeného kříže. Hana a Eva leží v postelích, mezi nimi je stoleček a na něm květiny ve váze s vodou, kterou Hana vypila, když blouznila v horečkách.

textů jí pomáhala sestra Hana. Obě byly v tu chvíli velmi vděčné rodičům, že před válkou podporovaly jejich studium angličtiny. Andrewovi připadaly sestry po všech těch hrůzách, které spatřil, jako „symbol nesmrtelnosti mládeže a naděje.“¹¹ Koncem května 1945 se ale vrátil do Anglie a v zavazadle si s sebou vzal kresby od Evy Sachselové.

PO VÁLCE

Domů do Československa se Hana s Evou vrátily 27. června 1945. Kromě šatů, které měly na sobě, neměly

vůbec nic. Na nákup jízdenky z Prahy do Plzně jim tehdy půjčila dvacet korun paní v nádražní pokladně. Jejich byt v Plzni byl už obsazený novými nájemníky, kteří je ani nepustili dál. Na několik měsíců se jich tehdy ujali Junkovi, kterým rodiče Evy a Hany pomohli, když Německo zabralo na podzim 1938 československé pohraničí a oni byli jako sociální demokraté v ohrožení. Poté byly sestry u dalších dvou rodin, než si našly své vlastní bydlení.

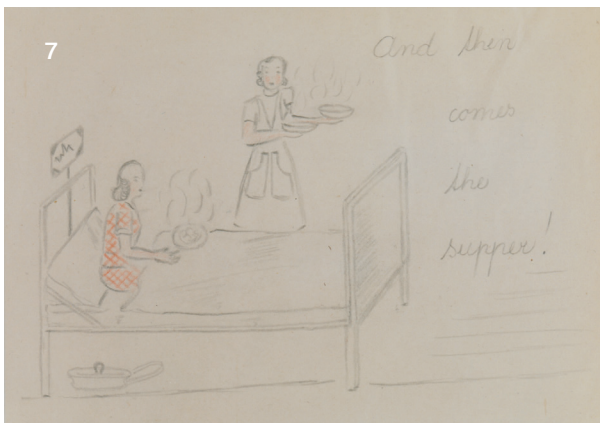
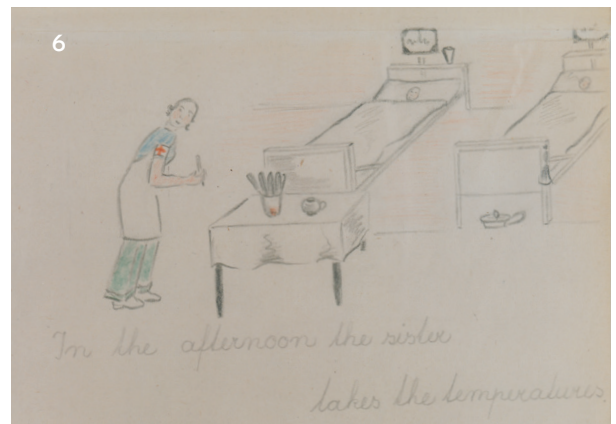
Hana začala hned po návratu pracovat a převzala roli maminky. Doplnila

si vzdělání a byla zaměstnána jako překladatelka u Americké likvidační komise v Plzni,¹² později jako úřednice. Eva hned po návratu pokračovala ve studiu a po ukončení anglistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy působila jako tlumočnice a překladatelka, mimo jiné také na československém vyslanectví v Berlíně.

Epilog příběhu kreseb z Bergen-Belsenu se ale odehrál až po více než padesáti pěti letech od konce druhé světové války. Andrew Matthews byl údajně přesvědčen o tom, že sestry tyfus nepřežijí, a o to více kresby

11 SCHULZE, Rainer: Andrew Matthews and the Two Sachselová Sisters, s. 81.

12 Americká likvidační komise vyřizovala žádosti o náhradu neválečných škod způsobených brannými silami Spojených států amerických na území ČSR. Existovala od prosince 1945 do června 1947 a sídlo měla v Plzni.

5) „Oběd! Polévka. Brambory (které jsou většinou studené), maso a zelenina. Pudink. Dobrou chuť!“ 6) „Odpoledne sestra měří teplotu.“ 7) „A pak přichází večeře!“ 8) „Dobrou noc“

opatřoval.¹³ Později je předal svým dcerám Joanne a Sally. V roce 1990 je zapůjčil pro výstavní projekt Památníku Bergen-Belsen a dnes jsou součástí sbírek Imperial War Museum v Londýně. V roce 1995 navštívil Matthews Památník Bergen-Belsen a bývalou nemocnici, která už opět sloužila jako kasárna – nyní pro oddíl NATO. Po jeho smrti v roce 1997 zjistili pracovníci památníku, že sestry Sachselovy válečné útrapy přežily a bydlí v České republice. Matthewsovy dcery je poté kontaktovaly. „Když jsem ty obrázky kreslila,“ vzpomínala Eva, „bylo mi 14 let. Skoro jsem pak na ně zapoměla a tu náhle v roce 2003 přišel dopis od dcery

doktora Matthewse, paní Joanne Jamesové. [...] Psala, že její tatínek zemřel před několika lety a zanechal jí tento malý svazek kreseb, které jsem mu kdysi namalovala.“¹⁴ Hanu a Evu velmi potěšilo, jak kresby opatroval a jak odhodlání a statečnost žen, jež v Bergen-Belsenu ošetřoval, výraznou měrou ovlivnily celý jeho pozdější život.

„Přes všechny kruté zkušenosti z let 1939 až 1945 jsme s Hančou prožily šťastný život. Umíme si vážít zdánlivě nedůležitých věcí, toho, co jsme v koncentračních táborech postrádaly a co je pro jiné lidi samozřejmostí,“ uzavřela Eva své vzpomínky na dobu, kdy vznikly kresby, které byly „poděkováním za to,

že jsme přežily, za počátek nového života po více než třech letech ponižování, za doktorova a ošetřovatelčina vlídná a povzbudivá slova, za čisté postele a pravidelnou stravu po nekonečných svíravých bolestech z hladu.“¹⁵

ŠÁRKA JARSKÁ (1973) absolvovala Fakultu sociálních věd Univerzity Karlovy, obor německá a rakouská studia. Pracovala v Kanceláři pro odškodnění obětí nacismu při Česko-německém fondu budoucnosti. Od roku 2005 se věnuje tématu nucené práce za druhé světové války v Živé paměti, o.p.s. Je spoluautorkou online platformy, která přináší životní příběhy obětí nacismu do školní výuky (nucenaprace.cz).

13 SCHULZE, Rainer: Andrew Matthews and the Two Sachselová Sisters, s. 81.

14 Archiv Marty Zavadilové, MACOURKOVÁ, Eva: Několik slov o tom, jak vznikly moje kresby. Rukopis.

15 Tamtéž.